

Výzkumné metody v pedagogické praxi

Bohdana Richterová

GULOVÁ, L., ŠÍP, R. (eds.) (2013). *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada Publishing.

Vztahem teorie a praxe v pedagogice a objevování nového místa pedagogického výzkumu se zabývá nová publikace editovaná Lenkou Gulovou a Radimem Šípem z katedry Sociální pedagogiky Masarykovy Univerzity v Brně. Jedná se o novátorskou knihu zaměřenou na některé využívané metody výzkumu v pedagogice a jejich možnosti aplikace v pedagogické a sociální praxi. Kniha je rozdělena na dvě části. První se věnuje teoretickému, filozofickému a historickému zakotvení metod a propojení teorie a praxe v pedagogice. Druhá je zaměřena na vybrané výzkumné metody, jejich teoretický rámec a postup realizace, ukázky výstupů včetně komentářů k použití metod v rámci výzkumů.

Zajímavé pojetí pohledu na dichotomii pedagogiky mezi praxí a teorií a vnímání polarity popisuje v úvodu Radim Šíp. Metaforicky představuje diskurs, který kontrastuje dva typy sociálních vědců; na jedné straně tzv. lidi (širokého) srdce, lidi s vizemi a dobrou vůlí, kteří jsou ale nedostatečně epistemologicky a metodologicky vybaveni pro výzkum, a tzv. lidi rozumu, kteří jsou připraveni pro výzkum, avšak jejichž případné deficity pro praxi nejsou dostatečně zmapovány (s. 12). Tento diskurs dává Šíp do historického kontextu vývoje pedagogiky od 19. století, kdy věda začala „přešlapovat“ na pomezí mezi praktickou pedagogikou („srdcem“) a vědou o výchově („rozum“) (s. 13).

Popis teoretických a praktických přístupů k pedagogice vysvětluje také odkazem na texty Otta Willmanna a Emila Durkheima, kdy Willmann odlišuje „teoretický“ přístup vymezený „zákonem“ (zákony vymezují, co je – skutečnost odvozená z reality a objektivní měřitelnosti se zaměřením na minulost a přítomnost) a „praktický“ přístup

vymezený „pravidly“ (co má být – stanovení pravidel jednání, která nejsou odvoditelná z vědeckých poznatků a nejsou univerzální, ale jsou daná pro konkrétní situaci se zaměřením na budoucnost) (s. 15). Na základě těchto teorií a dalších příkladů popisuje jejich oddělenou nesmyslnost a potřebu obou částí navzájem. S odkazem na Webera píše, že „úkol vědy není ‚objektivně‘ poznávat svět, ale řešit problémy“ (s. 17). V novém pojetí vědy dává důraz na pochopení problémové situace a vyřešit ji uspokojivějším způsobem, než se to dařilo dosud (s. 30). Popisuje princip kontinuity kvantitativní a kvalitativní, přírodních a sociálních věd, popisu a norem, praxe, teorie a výzkumu (s. 32).

První část knihy Šíp ukončuje úvahou nad propojením osobní zkušenosti a výuky již v rámci vzdělávání: „*Při výuce předmětů, které jsou úzce svázány s praxí, se čím dál tím jasněji ukazuje, že znalosti předávané prostřednictvím ‚propozičních znalostí‘ jsou obtížně použitelné. A to proto, že z výukového procesu byl odsunut pro sociální vědy důležitý moment – vnitřní prožitek a bezprostřední osobní zkušenost, jež zcela specifickým způsobem řídí a usměřňuje další proces poznávání. Je-li tento prožitek vypuštěn, což se děje pokaždé, když se naučíme nějakou definici (spolehne se pouze na ‚propoziční znalost‘), pak si učící se jedinec nemůže propojit tento poznatek se svými zkušenostmi, a proto si ani nedokáže představit, jaké může a pravděpodobně bude mít důsledky, když tuto znalost ovládne. Bez této ‚vnitřní‘ znalosti nemůže dále přizpůsobovat následující kroky svého poznávání potřebám postupu či výzkumu a znalost tak, ‚uvízne‘ jen na povrchní úrovni, s níž se velmi těžko pracuje dál*“ (s. 33).

Druhá část knihy představuje některé známé i méně známé metody výzkumu, které vychází z praxe a snaží se nalézat výstupy do praxe. Mezi autory jednotlivých kapitol nacházíme akademické pracovníky katedry Sociální pedagogiky a současné či minulé studenty doktorského studia pedagogiky a psychologie převážně na Masarykově Univerzitě v Brně. Jde o Denisu Denglerovou, Veroniku Šuráňovou, Martina Stanoeva, Andreu Preissovou Krejčí, Dušana Klapka, Barbaru Strobachovou a oba editory.

Přes velmi jednoznačné vymezení první části této knihy směrem k propojení teorie a praxe a aplikaci do praxe, všechny uváděné příklady výzkumů tyto znaky nevykazují. V některých případech se jedná o představení zajímavé metody, kdy výstupy do praxe jsou v tuto chvíli pouze na teoretické úrovni (např. Případová studie drogových kariér, s. 72–84). V knize jsou představeny tyto metody: zakotvená teorie podle Strausse a Corbinové (srov. Strauss, Corbinová, 1999; Švaříček, Šedová, 2007; Hendl, 2008), případová studie (srov. Švaříček, Šedová, 2007; Hendl 2008), MCA – meaning constitution analysis (srov. Strobachová 2007, 2012), IPA – interpretativní fenomenologická analýza, narativní analýza, obsahová analýza textu (srov. Skutil, 2011), diskursivní analýza (srov. Hendl, 2008) a teorie vědomostního prostoru.

U každé metody je představený teoretický rámec, postup při aplikaci metody, specifika práce s jednotlivými metodami a ukázka z realizovaného výzkumu. Prostor věnovaný teoretickým východiskům je ale svým rozsahem velmi rozdílný. Všechny typy analýz, narativní, obsahová a diskursivní a metoda MCA jsou dostatečně zakotveny

v teoriích a jejich východiscích. Bohužel zajímavé téma případových studií je pojato spíše prakticky bez širšího zakotvení metody práce. Stejně úskalí vykazuje také popis metody interpretativní fenomenologické analýzy. Jednotlivé kroky práce jsou u všech metod popsány prakticky. Výstupy z výzkumu do pedagogické praxe můžeme nalézt například v analýze z ohniskové skupiny prostřednictvím zakotvené teorie Strausse a Corbinové s názvem „Asistenti pedagoga v náročném prostředí školy“ (s. 66–71). Dalším zajímavým výzkumem s aplikací do praxe je ukázka analýzy specifčnosti cílů v plánovaných klíčových kompetencích ve školních vzdělávacích programech (dále ŠVP) v souvislosti s tematikou sociálního znevýhodnění. Výzkum realizovaný prostřednictvím obsahové analýzy nacházel shody a rozdíly mezi ŠVP a Rámcovým vzdělávacím programem (s. 154–159).

Kniha si dala za úkol nejen představit méně používané výzkumné metody propojené s pedagogickou praxí, ale také povzbudit studenty a vědecké pracovníky k jejich aplikaci v rámci výzkumů (s. 230). Výzkumy a práci katedry Sociální pedagogiky v Brně v posledním období sleduji se zájmem. V knize mi proto chyběla kapitola věnovaná aplikaci akčního výzkumu v rámci „Divadla utlačovaných“, kterému se tato katedra také věnuje. Katedry a obory „sociální pedagogiky“ poté, co neobdržely pro profesi sociálního pedagoga dostatečnou legislativní podporu v rámci školství ČR i SR, mohly zůstat na rozcestí. Tato publikace ukazuje, že tomu tak není a že některé katedry našly svůj nový směr reprezentovaný v Brně propojením rigorózního výzkumu (ve smyslu přesného a precizního) a pedagogické praxe.

Literatura

- Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál.
- Skutil, M. a kol. (2011). *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál.
- Strauss, A., & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Albert.
- Strobachová, B. (2007). *Diagnostický potenciál metody Meaning Constitution Analysis. Diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- Strobachová, B. (2012). Bariéry v edukaci rómských žáků, fenomenologický přístup v sociálně-pedagogickém výzkumu. In *Výzkum a edukace sociálně znevýhodněných žáků: Rómští žáci, děti cizinců (uprchlíků), teorie, výzkum, edukační strategie*. Brno: Paido, 51–71 s.
- Švaříček, R., & Šedová, K. a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Mgr. Bohdana Richterová
ÚPSS Pedagogická fakulta UP
Žižkovo nám. 5
771 40 Olomouc
E-mail: bohdana.richterova@seznam.cz